

Islam i Europa

Af Aminah Tønnsen, forfatter

Professor Tariq Ramadan, Schweiz, og pastor Colin Chapman, Libanon, gæstede Danmark i september. De var forelæsere ved et seminar om "Kristendom og islam i Danmark" arrangeret af Folkekirkens Tværkulturelle Samarbejde i Odense. Seminarets første emne var:

Forholdet mellem islam og kristendom i Europa

Meldingen fra begge forelæsere var klar: Både kristendom og islam lægger op til dialog og fredelig sameksistens. Tariq Ramadan startede med at understrege nødvendigheden af, at den enkelte muslim finder en måde at være europæisk muslim på - at være trofast imod islams grundprincipper og samtidig se den europæiske virkelighed i øjnene - ikke kun at efterleve teksten, men sætte den ind i den aktuelle kontekst. Det er nødvendigt at huske på, hvad islam virkelig er - og ikke forveksle islam med sociale problemer og voldshandlinger. Man skal aldrig glemme, at islam er en religion, en tro, der handler om menneskers forhold til Gud og til hinanden. Det er ikke muslimers opgave at omvende andre til islam - det kan kun Gud; men muslimer skal vidne om det, der for dem er sandheden.

For en muslim er det helt afgørende:

- At tro på én Gud - "tawhid".
- At tro på én bog: Koranen som det endelige, universelle budskab - Guds ord åbenbaret til menneskeheden. En bog, der ikke kun gør det muligt at omgås anderledes-troende - men gør det til en pligt.
- At tro på ét sendebud, der - efter alle de andre sendebud - kom med det endelige budskab.
- At skulle stå til ansvar for sine handlinger. Ansvar og forpligtelse kommer før rettigheder.
- At skelne mellem de islamiske principper og "islamiske" kulturer. Kulturerne er påvirket af islamiske principper, men er ikke islamiske som sådan. Det vi ønsker for fremtiden er ikke arabiske muslimer bosat i Europa, men europæiske muslimer bosat i Europa. Derfor bør muslimer tage fra europæisk kultur, hvad der er foreneligt med islam.

Tariq Ramadan påpegede, at det ikke er nemt for muslimer at se i øjnene, at muslimer er forskellige - selvom de læser de samme tekster. Det er ikke desto mindre et faktum, at der lige fra den allerførste tid har været forskellige strømninger inden for islam. For nogle kan "et sort tørklæde" ikke være andet end "et sort tørklæde", medens andre er af den opfattelse, at teksten ikke skal tages bogstaveligt, men at man skal se på hensigten og meningen med ordene. Dette kan illustreres med et eksempel fra Profetens tid: En gruppe mænd var på rejse. Da de nærmede sig rejsens afslutning, blev det tid til at forrette tidebøn. Nogle af mændene fortsatte ufortrødent rejsen og forrettede først bøn (lidt forsinket), da de havde nået bestemmelsesstedet. Andre gjorde holdt, forrettede bøn og fortsatte derefter rejsen. Begge grupper var naturligvis ivrige efter at få at vide, hvem af dem, der havde handlet korrekt - men Profeten billigede begge fremgangsmåder.

Tariq Ramadan gav derefter en kort introduktion til "islamiske tendenser" i Europa og i verden (her suppleret med detaljer fra hans bog, Appendix I): Konturerne omkring de islamiske grupperinger i

Europa er ikke skarpe, ligesom der uden for de forskellige grupperinger findes tendenser og strømninger, der er svære at identificere. Nogle iagttagere er ligeglade med nuancerne og deler uden tøven muslimer op i to lejre: På den ene side "fundamentalisterne" eller de "radikale" (der ikke er til at stole på) - og på den anden side de "moderate" (der som de eneste bør støttes). Et klart skema, som er let at håndtere, men som på ingen måde svarer til den langt mere komplekse virkelighed.

Alle islamiske strømninger udspringer af samme kilde og fundamentale principper, som den muslimske tro hviler på, og som der (med nogle få undtagelser) hersker enighed om. Islam er universel, ISLAM ER ÉN og indholder nogle let identificerbare principper, der - på trods af mangfoldige strømninger og lovskoler - er accepteret af alle. Selvom der hersker enighed om, at Koranen og Sunnaen er troens kilder, er det helt legitimt at undersøge de forskellige strømninger på grundlag af måden, hvorpå de rent faktisk forholder sig til disse tekster. Denne indfaldsvinkel forklarer de forskellige grupperingers religiøse, sociale og politiske sprogbrug og virkemåde, men sår på ingen måde tvivl om deres fundamentale tilhørsforhold til islam. ISLAM ER ÉN, men kildeteksterne tillader flere forskellige fortolkninger, der naturligvis må respektere visse normative kriterier for at være acceptable. Der er tale om seks hovedstrømninger, der dog ikke nødvendigvis opererer under samme navn i de forskellige lande.

1. Skolastisk traditionalisme.

Referencer til teksterne, Koranen og Sunnaen, er fundamental for tilhængerne af denne tænkemåde. Samtidig erklærer de sig som strikte tilhængere af én bestemt lovskole (Hanafi, Maliki, Shafi'i, Hanbali, Zaydi, Ja-fari el.a.) og tillader ikke den mindste afvigelse fra den pågældende skole. Fortolknings-marginalerne er meget små og tillader ingen udvikling. Der er ikke sket nogen form for ijtihad ("anstrengelse") eller fornyelse siden skolerne blev oprettet mellem det 8. og 11. århundrede. Flere grupperinger passer ind i dette mønster: Deobandi, Barelwi, Ahl as-Sunna, den afghanske Taliban eller Tabligh Jama'at, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at de deler hinandens synspunkter. Tværtimod tager de ofte skarpt afstand fra hinanden indbyrdes. Disse grupperinger er fortrinsvis optaget af en streng religiøs praksis. Deres meget traditionelle fortolkning af teksten tillader ikke, at de engagerer sig hverken socialt eller politisk i de europæiske samfund.

2. Salafi-traditionalisme.

Denne strømning forveksles ofte med den foregående, selvom der er en betydningsfuld forskel. I modsætning til de skolastiske traditionalister, accepterer salafi-traditionalisterne ikke lovskolerne og de dertil knyttede 'ulama. De kalder sig selv "salafi", fordi de følger "salaf"erne: Profetens fæller og de tre første generationer af fromme muslimer. De fortolker Koranen og Sunnaen bogstaveligt og direkte, dvs. uden om lovskolerne. Salafierne insisterer på at følge teksterne alene, og at følge dem bogstaveligt, idet fortolkning efter deres opfattelse fører til fejlslutninger, nyskabelser - og dermed kætteri. Det er karakteristisk for salafierne, at de ikke under nogen omstændigheder lader sig påvirke af europæisk kultur eller engagerer sig på områder, som de opfatter som u-islamiske. Eksempelvis insisterer deres kvinder på brugen af sort tørklæde og ansigtsslør. De henholder sig stadig til begreberne "dâr al-kufr" (vantroens hus) og "dâr al-harb" (krigens hus), hvilket forklarer deres modvilje imod det omgivende samfund.

3. Salafi-reformister.

Salafi-reformisterne deler de traditionelle salafiers iver efter at gå direkte til skrifterne uden om de etablerede lovskoler for at genfinde det oprindelige islam. Også de refererer til de første generationer af muslimer. Men til forskel fra traditionalisterne, lægger de mere vægt på teksternes

hensigt og mening. For dem er ijthad ("anstrengelse") nødvendig for at kunne anvende reglerne overalt og til alle tider. De europæiske salafi-reformister er stærkt påvirket af det 19. og 20. århundredes reformerte tænkere så som al-Afghani, 'Abduh, Rida, al-Nursi, Iqbal, Ibn Badis, al-Banna, al-Fasi, Bennabi, al-Mawdudi, Qutb og Shari'ati. Disse reformister har langt fra alle haft samme ideer, men er fælles om et meget dynamisk forhold til skrifterne og ønsket om at bruge fornuften for at tage hensyn til tidernes skiften såvel som samfundenes sociale, økonomiske og politiske udvikling. Salafi-reformisterne kom til Europa som følge af den undertrykkelse, de blev udsat for i deres hjemlande efter disses afkolonisering. Teksterne er stadig af allerstørste vigtighed for dem, men de er åbne for fortolkning, når teksterne skal virkeliggøres i en europæisk kontekst. Salafi-reformisterne beskytter deres muslimske identitet gennem deres religiøse praksis. De anerkender europæisk lovgivning og engagerer sig i de samfund, de tilhører.

4. Den politiske, bogstavtro Salafiyya.

Denne strømning er barn af den undertrykkelse, der har raset i den islamiske verden siden landenes uafhængighed. Oprindeligt reformister, blev de - medens de endnu opholdt sig i den islamiske verden - drevet ind i et udelukkende politisk engagement. Det eneste, de bibeholdt af den bogstavtro læsning af teksterne, var et socialt og politisk engagement, centreret omkring magt, kalifat, autoritet, lov etc. i en kompleks blanding, der sigter imod radikal, revolutionær handling og opposition imod regeringer - selv i Europa - for at etablere en "islamisk stat" og ultimativt kalifatet. Deres argumentation er skarp, politiseret, radikal og fjendtlig over for enhver form for engagement i de europæiske samfund, hvilket betragtes som forræderi. Bevægelserne Hizb at-Tahrir eller al-Muwahhidun er bedst kendt i Europa. De opfordrer ved enhver given lejlighed til jihad imod Vesten med alle midler og betragter stadig Vesten som "dâr al-harb" (krigens hus). Disse strømninger, der får forholdsvis megen opmærksomhed, udgør dog kun mindre end 1% af muslimerne i Europa.

5. "Liberal" (eller rationalistisk) reformisme.

De liberale reformister har under indflydelse af vestlig tankegang støttet indførelse af sociale og politiske organisationer som de opstod i Vesten som følge af sekulariseringen. De liberale støttede f.eks. Mustapha Kemal Atatürks sekulariseringsprogram i Tyrkiet og den definitive adskillelse af religionen og det offentlige og politiske liv. I Europa støtter de liberale reformister muslimernes assimilations-integrationsproces i håbet om en fuldstændig tilpasning til den europæiske livsform. De insisterer ikke på den daglige religiøse praksis, men kun på dens spirituelle dimension, som de enten udlever individuelt eller med tilknytning til den kultur, de er født ind i. Mange af dem modsætter sig brugen af en distinktiv klædedragt, som for dem er synonym med afsondring og endog "fundamentalisme". I betragtning af samfundenes udvikling, mener de, at Koranen og Sunnaen ikke længere kan være en autoritativ referenceramme, og at fornuften må bestemme kriterierne for deres livsmåde. Begrebet "liberal" henviser derfor til den betydning, begrebet har fået i Vesten, der fremhæver rationaliteten og individet.

6. Sufismen.

Vi kan ikke undgå at tale om sufiske strømninger i det europæiske landskab - de er mange og forskelligartede. Hvadenten de tilslutter sig Naqshbandi, Qadiri, Shadhili eller en anden af de mange "turuq" (pl. af "tariqa") dvs. sufi-ordener, er de hovedsageligt baseret på det spirituelle liv og den mystiske initiation. Dette betyder ikke, at de ikke engagerer sig i det omgivende samfund - ofte tværtimod. I sidste ende er det blot et spørgsmål om en anden prioritering. For sufierne har teksterne en dybere mening, som ifølge sufierne kræver meditatív refleksion og forståelse. Det er et kald til et mere indadvendt liv, langt fra agitation og strid. Teksterne er den ultimative kilde, fordi

de er vejen til ihukommelse (dhikr) og nærhed (taqarrub) - den eneste vej til at opleve den ultimative nærhed med Gud. Sufi-ordenerne er organiseret i mindre hierarkier, der spænder fra den vejledende shaykh til den søgende. Det skal bemærkes, at der også i Europa findes nogle højt organiserede broderskaber som f.eks. Muriderne og Tijanerne, der har stærke forbindelser til broderskaber i Asien, Nord- og Vestafrika.

Denne gennemgang af hovedstrømningerne i vore dages islam er langt fra udtømmende, men viser nogle nuancer i forhold til det forenkledede billede, som modstillingen af "liberale" kontra "fundamentalister" eller "radikale" giver. Situationen er langt mere kompliceret og grænserne langt mere hårfine end som så: Forskellighederne udspringer ganske vist af historien, men skyldes hovedsagelig deres forskellige måder at fortolke teksterne.

For de skolastiske traditionalister, salafi-traditionalisterne og de politiserede og radikale salafier, levner teksterne (Koranen og Sunnaen) og de store 'ulamaers synspunkter ikke rum for fortolkning. Fornuft er nyttig for at forstå teksten, men ikke for at fastslå dens mål. For de reformerte salafier er teksten ganske sikkert udgangspunktet, men fornuften inddrages også ved hjælp af ijtihad ("anstrengelse") og giver derfor rum for betydelig fortolkning og udlægning. På den anden fløj lægger de "liberale" reformister mere vægt på den rationelle udlægning og bruger primært teksterne som personlig/individuel spirituel orientering og etisk rettesnor i forhold til livet i Vesten.

Tariq Ramadans anden forelæsning havde overskriften: Islam og de kristne

Det er et fundamentalt princip, at muslimer har pligt til at forsøge at fremme respekten mellem islam og de andre religioner. Der er fire hovedpunkter at holde sig for øje:

1) Tro & virkelighed

Frihed til at vælge at tage imod eller fornægte Gud, til at vælge religion og til at vælge mellem godt og ondt i forsøget på at finde sin vej igennem livet, er en fundamental rettighed. Gud sætter os på prøve ved at ønske mangfoldighed. Gud ønsker, at vi skal være forskellige indbyrdes. Det er et faktum, der ikke er til at komme uden om: Hvis Gud havde villet, havde Han gjort jer til en eneste nation; men det er Hans plan at prøve jer i, hvad Han har givet jer. Kappes derfor om at gøre det gode. (Koranen 5:51) Hvis det havde været Guds vilje, ville alle på jorden have troet (på Ham). Vil du da tvinge menneskeheden til at tro imod deres vilje? (10:99) Mangfoldighed er en del af Guds plan og en del af de prøvelser, Han udsætter menneskene for. Mangfoldighed er et faktum, vi må acceptere.

Konkurrence, konflikt og mangfoldighed er nødvendige for at beskytte universet: Hvis Gud ikke holdt nogle mennesker i skak med andre, ville der herske fordærv og ufred på jorden; men Guds nåde omfatter hele skabelsen. (2:251) Hvis Gud ikke holdt nogle mennesker i skak med andre, ville både klostre, kirker, synagoger og moskéer, hvori Guds navn ihukommes uafsladeligt, være blevet ødelagt. (22:40) Vi tror hver især, at vi har fundet sandheden (al-haqq); men Gud fortæller os, at denne sandhed beskyttes ved hjælp af religiøs mangfoldighed. Vi skal stræbe efter at være tro imod vor tro, at være de bedste og gøre det gode; men det er ikke meningen, at én religion skal dominere over de andre. Frihed, mangfoldighed og kappestrid er en del af den virkelighed, vi må se i øjnene og forholde os til.

2) Dialogens principper

Hvis det ikke er en kappestrid på det onde, men på det gode, hvorledes skal vi da forholde os til

anderledes-troende? Koranen anerkender tidligere åbenbaringer så som toræen og evangeliet, som muslimer skal respektere, selvom de har nogle bemærkninger til dem: Det er Ham, der nedsendte Koranen med sandheden for at bekræfte de skrifter, der var forud. Og Han nedsendte Moseloven og Evangeliet som en vejledning for menneskeheden. (3:3) Koranen lægger stor vægt på, at vi taler til andre og præsenterer vor tro for dem på en respektfuld og værdig måde: Diskutér ikke med Skriftens Folk undtagen på smukkeste vis. (29:46) Indbyd til Herrens Vej med visdom og smukke ord. Og diskutér med dem på den mest høflige måde. Gud ved bedst... (16:125) Du vil se, at de, der står de troende nærmest, er dem, der siger: "Vi er kristne," fordi der iblandt dem er lærde, der ikke er hovmodige. (5:85) At anerkende de tidligere åbenbaringer, at tale til hinanden med respekt og de nære bånd til de kristne, er vigtige grundprincipper at huske i dialogen med de kristne. Sig: "Oh Skriftens Folk! Lad os samles om vort fælles grundlag: Ikke at tilbede andre end Gud, ikke at tilskrive Gud partnere og ikke at ophøje noget menneske til herre sammen med Gud." Hvis de vender sig bort, da sig: "Bær vidne, at vi er gudhengivne muslimer." (3:64)

Dialog bør tage udgangspunkt i det, vi er fælles om: at der er én Gud. Der er intet til hinder for, at man går i dialog og samarbejder med andre: Gud forbyder jer ikke på venlig og retfærdig vis at omgås dem, der ikke bekæmper jeres tro og ikke fordriver jer fra jeres hjem. Gud elsker visse de retfærdige. (60:7-9) Muslimer er forpligtede til at viderebringe budskabet; men det er ikke deres opgave at omvende andre til islam, de må ikke tvinge andre til at antage islam: Der kan ikke være tvang i trosanliggender. (2:256)

3) Nogle misforståede koranvers

Oftest kan der opstå forvirring og misforståelser, fordi ord ikke har samme betydning i alle sprog eller inden for alle religiøse traditioner. F.eks. er begreber som "kafir/kufr" misforstået af mange muslimer såvel som ikke-muslimer. Ofte bruges de som skældsord, men man skal være forsigtig med at bruge ordet, da der er forskellige grader af "kufr". Man kan være troende i videre forstand, men "kafir" i den forstand, at man ikke anerkender Koranen og Profeten Muhammad - uden at der rækker ved, at man er troende i videste forstand. Når Koranen siger, at det er "kufr" at sige, at Kristus er Guds søn, betyder det ikke at kristne pr. definition er ikke-troende, men at Koranen fortæller muslimer, at Gud ikke har nogen søn. Og det rækker ikke ved, at vi skal respektere de kristne. Når Koranen siger, at "Religionen for Gud er islam" (3:19), betyder det ikke, at en muslim ikke accepterer andre som troende, men at islam for muslimer er Guds sande tro. Kun Gud ved, hvilken skæbne, der venter menneskene.

Mange muslimer mener, at det ikke tjener noget formål at gå i dialog med andre, fordi vi her især er overbevist om, at vi har sandheden. Koranen siger: Jøderne og de kristne vil aldrig være tilfreds med dig, medmindre du følger deres vej. (2:120) Muslimer skal ikke stræbe efter at tilfredsstille andre - ligesom de ikke skal forvente, at andre tilfredsstiller dem fuldt ud (ved at antage islam). Men vi skal forsøge at nå et punkt, hvor vi respekterer hinanden indbyrdes. Det er muslimernes ansvar at formidle en dybere forståelse af koranvers, der kan skabe misforståelser og være en hindring for fredelig sameksistens.

4) Den aktuelle situation

Modpartens manglende viden om sig selv kan ofte være en hindring for dialog. Kender man ikke sig selv, og ved man ikke, hvor man selv står, ser man ofte "de andre" som en trussel. Derfor må vi alle bekæmpe uvidenheden - både om os selv og om de andre. Respekt er en forudsætning for dialog - tolerance er ikke nok. Taler man om tolerance, sætter man sig selv over de andre. Vi skal bære vidnesbyrd om vor tro, men ikke "skubbe til" eller tvinge andre til at antage vor tro.

For at gå i dialog er vi nødt til at kende vore indbyrdes ligheder og forskelle. Vi skal læse hinandens tekster - ikke for at finde modstridende oplysninger i dem, men for at finde ligheder og forsøge at forstå teksten i sin rette sammenhæng. Lyt til hinanden og sig: "Vis mig, hvorledes du forstår din tro - og jeg vil vise dig, hvorledes jeg forstår min." Vort fælles udgangspunkt er, at vi tror på Gud. Vi er troende og skal vise det åbent og ærligt. Det er vigtigt i vore moderne tider at stå ved, at man tror på Gud, og huske på, at der kommer en dag, hvor man skal stå til ansvar for sine handlinger. Der er andre vigtige ligheder: Etik, spiritualitet og menneskeligt broderskab.

Vi har fælles udfordringer at tage op:

- At bekæmpe religiøs analfabetisme gennem undervisning.
- At fremme etiske og moralske værdier.
- At tale om grænser. Både kristne og muslimer er enige om, at Gud sætter grænser for vor opførsel vis à vis skabelsen, naturen og os selv.
- At bekæmpe vold, misbrug, kriminalitet og social deroute.
- At betragte hinanden som MEDmennesker og MEDborgere.

Fremtiden fordrer, at vi vedholdende må tale sammen og samarbejde, at vi må engagere os i hinandens skæbne og forpligte os over for hinanden. Religionerne har været skyld i mange krige, men vi bør som troende arbejde sammen for at skabe en solidarisk, retfærdig og fredelig fremtid. Dialog er vigtig - diapraksis er endnu vigtigere.

Besøg i Islamisk-Kristent Studiecenter

Tariq Ramadan tog sig - trods en meget stram tidsplan - tid til et besøg i IKS. Efter en let frokost sammen med centerets ledelse og frivillige medarbejdere, deltog han i fredagsbønnen i Sankt Hans Gade, hvor Abdul Wahid Pedersen forestod den ugentlige khutba. Tariq Ramadan holdt et kort oplæg, hvorefter der var lejlighed til at stille spørgsmål, hvor vi kom ind på mange forskellige emner: Tariq Ramadan understregede igen vigtigheden af ved hjælp af ijtihad at skabe harmoni mellem teksterne og konteksten. Det gælder om at holde fast ved islamiske religiøse, moralske og etiske værdier - og samtidig forholde sig til omgivende samfund og ikke være så restriktiv over for de unge, at de helt forlader troen. Det er ikke nok at prædike idealer, man må også forholde sig til virkeligheden. Dialog er vigtigt - men diapraksis er endnu vigtigere, det er vigtigt at handle. Muslimer bør deltage aktivt i samfundsanliggender som naturbevarelse, dyreværn, politik og forskellige former for socialt arbejde.

Det er nødvendigt, at holde fast ved, at der kun er ét islam - men forskellige holdninger inden for islam. Det gælder om at sige: "Respektér min holdning - og jeg vil respektere din." Europæiske muslimer bør ikke længere lede efter svar i den arabiske verden, men forlange, at de, der kender teksten (the alims of the text) sætter sig sammen med dem, der kender konteksten (the alims of the context) og kommer med brugbare svar. Der var bred enighed om, at vi i Danmark endnu befinder os på begynderstadiet mht. diskussioner om tørklæder, begravelsespladser, moskeer og halal-slagtning, som for længst er overstået i andre europæiske lande. Udviklingen hæmmes især af, at medierne - som overalt i Vesten - stort set kun fokuserer på islam og muslimer som et problem og sammenblander sociale og kulturelle forhold med religion. Det er ikke nemt at holde fast ved troen og f.eks. overholde bønnen, når man aldrig hører kaldet til bøn i gaderne. Det er vigtigt at kende de grænser, som troen fastsætter og ikke ukritisk gøre alt, hvad samfundet tillader én at gøre. Det er vigtigt at føle sig som en del af samfundet og betragte det som "dâr ul-shahâda" - et sted, hvor der skal vidnes om Gud og tro - og ikke som et fjendtlighedsindret "dâr ul-harb". Dette er nødvendigt for at

kunne leve et liv i fred med sig selv og med Gud.

Det blev et par hyggelige og berigende timer, og vi havde indtryk af, at også Tariq Ramadan var glad for at besøge IKS og høre om vore aktiviteter og medvirken i projekter som undervisningsvideoen "Abrahams Hus", undervisningsforløbet "Fra Ur til Nørrebro" m.v. Om Gud vil det, får vi også til næste år lejlighed til at mødes med Tariq Ramadan og udveksle nye erfaringer. Hans bog kan varmt anbefales til ALLE - muslimer såvel som ikke-muslimer.

Tariq Ramadan: "To be a European Muslim".
The Islamic Foundation, Leicester 1999.
ISBN 0 86037 300 2